

Vaccinarea împotriva COVID-19: ghid de comunicare pentru autorități

Împreună oprim pandemia!

MINISTERUL SĂNĂTĂȚII,
MUNCII ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AL REPUBLICII MOLDOVA

AGENȚIA NAȚIONALĂ
PENTRU SĂNĂTATE PUBLICĂ

#ÎmpreunăOprimPandemia

Fii în siguranță! Vaccinează-te împotriva COVID-19!

Pe tot parcursul pandemiei, Autoritățile Publice Locale au depus toate eforturile pentru a opri răspândirea COVID-19 și să gestioneze eficient această criză fără precedent, care în continuare pune în pericol viața și sănătatea cetățenilor.

Majoritatea țărilor din lume se confruntă în continuare cu o creștere semnificativă a numărului de cazuri și decese. Pe fondul unei oboseli a populației, virusul se răspândește cu un ritm tot mai rapid, afectând tot mai multe comunități.

Unul dintre cele mai eficiente instrumente de luptă împotriva COVID-19 este vaccinarea. Astăzi, Republica Moldova are acces la vaccinuri sigure și eficiente. După exemplul altor state, autoritățile de sănătate din țara noastră au început campania de vaccinare împotriva COVID-19.

Vaccinarea împotriva COVID-19 este gratuită. Ea nu este obligatorie, dar în același timp, este una dintre cele mai bune soluții pentru a reduce din riscul de infectare și riscul de a face o formă severă de boală.

Ca și alte țări, Republica Moldova se confruntă cu o anumită ezitare la vaccinare. Din cauza multitudinii de informații false și manipulatorii, care apar în presă sau pe rețelele de socializare, oamenii sunt sceptici față de vaccinul care poate salva nu doar viața lor, dar și viața oamenilor dragi - rude, prieteni, cunoscuți.

Ca și în cazul COVID-19, când autoritățile au desfășurat o largă campanie de informare pentru a convinge oamenii despre pericolul pe care îl prezintă virusul pentru viața și sănătatea fiecăruia, la fel, și în cazul vaccinului împotriva COVID-19, trebuie să ne unim eforturile pentru a convinge cetățenii, că vaccinarea este singura soluție de a preîntâmpina infectarea și cea mai rapidă soluție de a reveni la normalitate.

Astăzi, practic nimeni nu mai poate nega existența virusului. Majoritatea familiilor din Moldova au cel puțin un apropiat sau un cunoscut care a fost infectat cu COVID-19 sau chiar a decedat din cauza urmărilor grave ale bolii.

Muncind împreună, ne propunem să ajungem la același rezultat, ca fiecare familie din țară să aibă un apropiat sau un cunoscut care a fost vaccinat împotriva COVID-19 și nu a avut nici o reacție adversă severă, dar a făcut imunitate, care îl va proteja de boală.

În calitatea Dumneavoastră de lideri ai comunităților pe care le conduceți, fiind un exemplu demn de urmat pentru cetățeni, facem apel la autoritatea și capacitatea de convingere pe care o aveți.

Împreună putem opri pandemia și salva cât mai multe vieți, printr-o campanie de vaccinare eficientă, care să acopere un număr cât mai mare de cetățeni.

Pentru a veni în ajutorul Dumneavoastră, am elaborat acest ghid, unde veți găsi cele mai frecvente întrebări despre vaccinarea împotriva COVID-19. Utilizați această informație pentru a convinge cât mai mulți cetățeni, care ezită să se vaccineze.

Vaccinarea împotriva COVID-19: Întrebări și răspunsuri

1 De ce trebuie cetățenii să se vaccineze împotriva COVID-19?

Fiecare organism reacționează diferit la infecția cu virusul SARS-CoV-2 și boala are o evoluție clinică diferită. Unii pot avea o formă asimptomatică sau ușoară, alte persoane pot face o formă severă, cu urmări grave pentru viață și sănătate și din păcate, unele persoane pierd lupta cu boala și decedază. **Măsurile de precauție respectate cu strictețe, au fost și sunt instrumente eficiente pentru reducerea riscului de infectare. Spălatul pe mâini, distanța socială, igiena tusei și purtarea măștii, rămân la fel de actuale și eficiente.**

În același timp, **cel mai bun instrument pentru a opri răspândirea virusului și a opri pandemia, este crearea unei imunități colective, specifice pentru COVID-19** (SARS-CoV-2). Persoanele cu imunitate întrerup lanțul de transmitere a virusului, deoarece, virusul, pătrunzând în organismul omului, nu se poate multiplica, fiind neutralizat de imunoglobulinele induse de vaccin. **Un număr mare de persoane cu imunitate reduc drastic posibilitatea de transmitere**, fiindcă virusul nu găsește persoane neimune ca să se multiplice și să se transmită la altă persoană.

Pe tot parcursul istoriei noastre ca omenire, niciun virus nu a fost eliminat vreodată prin crearea unei imunități colective, obținute prin imunitate naturală (adică, să faci boala în forma ei naturală, iar organismul să genereze anticorpi specifici bolii). **Antigenul din vaccin, care este verificat și are un efect bine controlat, stimulează sistemul imunitar**

pentru a produce anticorpi, pe când virusul care pătrunde în organism are un comportament incontrollabil și imprevizibil. De aceasta, în COVID-19 există o diversitate atât de mare în evoluția clinică a bolii, de la forme fără simptome, până la decese. Eliminarea definitivă a unor virusuri a fost posibilă doar printr-o imunitate colectivă, obținută prin vaccinare. Așa omenirea a scăpat de variolă și două dintre cele trei tipuri de poliovirus, ce provoacă poliomielită.

Pe tot parcursul pandemiei, fiecare cetățean responsabil a respectat măsurile de siguranță, pentru a nu se infecta și a nu transmite virusul SARS-CoV-2 altor persoane, care ar putea dezvolta o formă gravă de boală. Această responsabilitate comună și grija pe care am avut-o unii față de alții, a permis sistemului medical să acorde atenție și tratament fiecărui pacient infectat cu COVID-19 și astfel, să salveze cât mai multe vieți. **Acum, suntem în fața unei răscruci, când de decizia fiecăruia dintre noi depinde cum va evolua mai departe pandemia COVID-19.** Această alegere este simplă, noi, ca și societate, dar și fiecare cetățean în parte, avem de ales între - a ne **vaccina împotriva COVID-19 și a încetini, apoi a opri pandemia** sau să nu ne vaccinăm și să lăsăm în continuare ca pandemia să evolueze și în fiecare zi să ne răpească pentru totdeauna oamenii dragi - rude, prieteni, cunoscuți. **Vaccinarea este șansa noastră la viață, șansa noastră la o viață normală.**

2 Cum acționează vaccinul?

Vaccinurile acționează pregătind sistemul imunitar (mijloacele naturale de apărare ale organismului) **să recunoască boala și să se apere.** Majoritatea cercetărilor privind vaccinurile împotriva COVID-19 implică generarea de răspunsuri la o proteină (sau o parte a acesteia), specifică virusului care cauzează COVID-19. Odată administrat, **vaccinul declanșează o reacție imunologică.** Majoritatea vaccinurilor împotriva COVID-19 necesită două doze pentru a construi imunitatea. **Dacă persoana se infectează ulterior cu acest virus, sistemul imunitar recunoaște virusul și este pregătit să-l atace.**

3

Cum funcționează vaccinul ARN mesager?

Multe vaccinuri utilizează virusuri slăbite sau inactivate pentru a declanșa un răspuns imun. Spre deosebire de alte vaccinuri, acest tip nou de vaccin ne învață celulele cum să producă o proteină - sau chiar doar o bucată dintr-o proteină - care declanșează un răspuns imun în corpul nostru. Acel răspuns imun, care produce anticorpi, este cel care ne protejează împotriva infectării, dacă virusul real pătrunde în corpul nostru.

Vaccinurile ARNm împotriva COVID-19 oferă instrucțiuni celulelor noastre pentru a produce o parte inofensivă a proteinei spike. Această proteină se găsește pe suprafața virusului care provoacă COVID-19. Sistemul imun al persoanei vaccinate va identifica apoi această proteină ca fiind străină și va declanșa un răspuns imun, producând anticorpi și celule T specifice. Acești anticorpi ne protejează, astfel încât, dacă suntem expuși la SARS-CoV-2 în viitor, sistemul nostru imun este gata și ne va proteja. După vaccinare, ARNm-ul este eliminat în decurs de câteva zile pe aceleași cale pe care este degradat și eliminat ARNm-ul produs de către corpul nostru.

4

Cum funcționează vaccinul cu vectori virali?

Vaccinurile cu vectori virali utilizează o versiune modificată a unui adenovirus, care îndeplinește rolul de vector, pentru a furniza instrucțiuni celulelor noastre. În cazul vaccinurilor împotriva COVID-19, vectorul (nu virusul care provoacă COVID-19, ci un virus diferit, inofensiv) va pătrunde într-o celulă din corpul nostru și apoi va produce o parte inofensivă a proteinei spike care se găsește pe suprafața virusului, care provoacă COVID-19. Sistemul imun va identifica această proteină ca fiind străină, ceea ce va conduce la declanșarea răspunsului imun și în consecință producerea de anticorpi și celule T specifice. Acești anticorpi ne protejează, astfel încât, dacă suntem expuși la SARS-CoV-2 în viitor, sistemul nostru imun este gata și ne va proteja.

5 Cum funcționează vaccinul subunitar proteic?

Acest tip de vaccin conține fragmente ale unei proteine specifice virusului. Fragmentele sunt suficiente pentru ca sistemul imunitar al persoanei vaccinate să înțeleagă că proteina unică respectivă nu ar trebui să fie prezentă în organism și să reacționeze producând mijloace naturale de apărare împotriva infectării cu COVID-19.

6 Este obligatorie vaccinarea împotriva COVID-19?

Vaccinarea împotriva COVID-19 **este gratuită și nu este obligatorie**, dar este una dintre cele mai bune soluții pentru a reduce din riscul de a face o formă de boală severă. La fel ca și în cazul vaccinurilor administrate împotriva altor boli, **vaccinarea îți poate salva viața, dar și viața altor oameni cu care comunică, rude, prieteni, cunoscuți**. Cu cât mai mulți oameni vor fi vaccinați, dezvoltând o imunitate colectivă, cu atât mai repede vom putea reveni la un regim normal de activitate, atât la nivel personal, cât și profesional.

7 Persoanele care se vor vaccina, vor trebui să semneze anumite documente, prin care oferă consimțământul ca să fie vaccinați?

Vaccinarea împotriva COVID-19 este **benevolă și gratuită**. Înainte de procedură, persoana va fi informată despre posibile reacții adverse, care pot apărea după administrarea vaccinului și va semna acordul informat sau consimțământul privind vaccinarea.

8 Vor putea cetățenii să aleagă tipul/producătorul vaccinului, care le va fi administrat?

Din cauza provocărilor de producere rapidă a vaccinurilor și cererii mari de vaccinuri împotriva COVID-19, persoanelor le vor fi recomandate vaccinurile disponibile la moment. **Vaccinarea cu a 2-a doză se va face cu același tip de vaccin și producător, cu care a fost efectuată prima doză.**

9 Cum se vor putea programa cetățenii pentru vaccinare?

La momentul actual programarea persoanelor din etapa II-III are loc prin intermediul medicului de familie sau a platformei online. Odată cu lărgirea grupurilor eligibile pentru vaccinare a fost lansată o platformă online de programare, integrată pe www.vaccinare.gov.md - site-ul oficial al campaniei de vaccinare împotriva COVID-19.

10 Ce document, ce atestă administrarea vaccinului, vor primi cetățenii?

Fiecare persoană va recepționa un **certificat de vaccinare**, care confirmă că a fost vaccinată împotriva COVID-19. Vaccinările efectuate în cadrul instituțiilor medicale vor fi înregistrate în fișele medicale și rapoartele statistice aprobate la nivel național.

11 Persoanele care dețin un certificat de vaccinare, vor putea călători fără a sta în autoizolare?

Condițiile de călătorie în diferite țări sunt elaborate de către autoritățile responsabile pentru situațiile de urgență. Fiecare țară va decide individual privind condițiile de intrare în țară. La moment, **persoanele care au certificat de vaccinare împotriva COVID-19 pot intra pe teritoriul Republicii Moldova fără a fi necesar să stea în autoizolare.**

12 Cum trebuie să se pregătească și ce trebuie să facă cetățenii înainte de a merge la vaccinare?

Nu este necesară nicio pregătire medicamentoasă înainte de vaccinarea împotriva COVID-19. În același timp, **se recomandă ca persoanele să își monitorizeze starea de sănătate și să comunice medicului de familie dacă au anumite probleme** de sănătate de moment, care sunt incompatibile cu administrarea vaccinului.

Experții nu au formulat recomandări specifice pentru pregătirea unei persoane pentru vaccinarea împotriva COVID-19. Dar, există unele principii generale:

Dacă luați deja medicație desensibilizantă pentru statutul dumneavoastră alergic, cum ar fi medicamentele antihistaminice- nu ar trebui să le opriți înainte de vaccinare.

În alte cazuri nu se recomandă administrarea antihistaminicelor înainte de vaccinare - acest grup de medicamente nu este susceptibil de a preveni o reacție alergică severă la vaccin, dar pot estompa simptomele alergice și pot face mai dificilă diagnosticarea reacției alergice și întârzierea acordării primului ajutor.

Nu consumați alcool înainte de vaccinare. În unele circumstanțe, alcoolul poate accelera reacțiile alergice.

Nu depuneți efort excesiv înainte de vaccinare: se recomandă evitarea exercițiilor fizice cu 2 ore înainte și după vaccinare.

De asemenea, se recomandă evitarea dușurilor fierbinți cu 2 ore înainte și după, deoarece exercițiile fizice și dușurile pot declanșa reacții alergice la unele persoane.

13

Care sunt contraindicațiile sau măsurile ce trebuie respectate după administrarea vaccinului?

Există contraindicații la administrarea vaccinurilor împotriva COVID-19 pentru **persoanele care au un istoric de reacție alergică severă (ex. anafilaxie) la orice component al vaccinului**, în special la persoanele cu antecedente cunoscute de reacție alergică severă la polisorbate 80, polietilenglicol sau la alte molecule înrudite.

Ca și în cazul altor boli, și în COVID-19, specialiștii recomandă amânarea vaccinării în cazul persoanelor cu boală acută severă, însoțită de febră sau cu infecție acută. De asemenea, persoanelor care au manifestat anafilaxie la prima doză de vaccin, nu trebuie să li se administreze a doua doză de vaccin.

Conform recomandărilor SAGE, **persoanele care în timpul tratamentului împotriva COVID-19 au primit anticorpi monoclonali sau plasmă convalescentă, vor putea amâna vaccinarea până la 90 zile.**

14 Persoanele care s-au vaccinat pot consuma alcool?

Consumul de băuturi alcoolice imediat după vaccinare poate influența negativ, atât asupra stării de sănătate a persoanelor, cât și poate reduce din eficiența vaccinului.

Nu se recomandă consumul de alcool până și după vaccinare, deoarece alcoolul duce la diminuarea răspunsului imun umoral și celular în lupta cu virusul SARS-CoV-2.

15 Dacă o persoană a fost vaccinată, înseamnă că nu trebuie să mai respecte măsurile de precauție împotriva COVID-19?

Pentru a pune capăt pandemiei, toate persoanele, indiferent dacă sunt sau nu vaccinate, vor trebui în continuare să respecte măsurile de protecție, să se spele pe mâini, să respecte eticheta tusei și distanța socială, să evite locurile aglomerate și să poarte mască.

Vaccinul împotriva COVID-19 este doar **unul din instrumentele de control** a răspândirii virusului. Un lucru sigur pe care îl garantează vaccinarea este că persoana imunizată **nu va dezvolta o formă severă a bolii și, respectiv, nu va suferi de urmările grave post-Covid**. Acest lucru a fost demonstrat în numeroasele studii clinice și pe parcursul etapelor de testare ale vaccinurilor împotriva COVID-19. În același timp, nu există date complete dacă o persoană vaccinată împotriva COVID-19, care face o formă ușoară a bolii poate infecta și alte persoane.

Vaccinurile împotriva COVID-19 disponibile în acest moment, care se administrează în majoritatea țărilor lumii, nu oferă protecție imediată, având în vedere că se administrează în două doze, **iar imunitatea stabilă parvine după aproximativ 14 zile de la administrarea ultimei doze de vaccin**. Cu alte cuvinte, persoana devine imună după cinci sau șase săptămâni de la prima doză administrată.

Până când vom reuși să asigurăm prin vaccinare o imunitate colectivă, pentru a ne proteja și pentru a-i proteja în primul rând pe cei care nu se pot vaccina sau nu acceptă să se vaccineze, de urmările formelor severe de COVID-19, trebuie în continuare să respectăm toate măsurile de precauție împotriva COVID-19.

16 Vaccinarea împotriva COVID-19 va fi realizată în fiecare an sau imunitatea este pe viață?

Deoarece primele persoane din studii au fost vaccinate la sfârșitul lunii iulie 2020 și primele vaccinuri au fost aprobate în decembrie 2020, avem informații despre protecția împotriva COVID-19 doar pentru câteva luni după vaccinare. **Gradul în care aceste vaccinuri protejează împotriva COVID-19 la unul sau doi ani după vaccinare va fi determinat ulterior.** Participanții la test vor continua să fie monitorizați. La moment, nu se cunoaște dacă vor fi necesare doze de rapel.

17 După cât timp de la tratarea COVID-19 o persoană poate fi vaccinată?

Conform recomandărilor internaționale, se menționează că persoana asimptomatică poate fi vaccinată după finisarea perioadei de izolare la domiciliu, iar persoana care a suportat boala cu semne clinice evidente ale bolii poate fi vaccinată după 2 săptămâni de la dispariția semnelor clinice și recuperarea completă după boală.

18 Unde se pot adresa persoanele care au manifestat reacții adverse medii/severe în urma vaccinării?

Toate persoanele care au manifestat anumite reacții adverse după administrarea vaccinurilor, inclusiv vaccinul împotriva COVID-19 trebuie să se adreseze la medicul de familie, pentru a semnaliza acest fapt. În urma consultației cu medicul de familie, de comun acord se va alege tactica corectă de monitorizare a reacției adverse.

Dezvoltarea și testarea vaccinurilor

19

Cum a fost posibilă dezvoltarea vaccinurilor în termen atât de scurt?

În trecut, vaccinurile erau dezvoltate într-o serie de etape care durau mai mulți ani. Astăzi, având în vedere nevoia urgentă de vaccinuri împotriva COVID-19, investițiile financiare fără precedent și colaborările științifice au accelerat modul în care sunt dezvoltate vaccinurile.

Aceasta înseamnă că unii dintre pașii din procesul de cercetare și dezvoltare au avut loc în paralel, menținând în același timp standarde clinice și de siguranță foarte stricte. În același timp, din cauza numărului mare de cazuri de COVID-19 la nivel global, studiile clinice au putut acumula date despre eficiența vaccinurilor într-un timp foarte scurt.

Deci, avem un proces standard și proces accelerat de dezvoltare a unui vaccin. În procesul standard, fiecare etapă începe după finalizarea etapei anterioare – etapa de analiza preclinică, faza 1, 2 și 3 de testare a vaccinului, evaluarea și autorizarea vaccinului, producția și distribuirea. Iar în procesul accelerat, unele etape se derulează în paralel.

Procesul standard:

- etapele sunt consecutive
- resursele se alocă treptat
- pauze mari între etape
- autoritățile evaluează în final

Procesul accelerat:

- unele etape se desfășoară în paralel
- resursele se alocă de la început
- fără pauze între etape
- autoritățile de reglementare creează echipe dedicate evaluării rezultatelor pe măsură ce acestea apar

20 Cum au fost testate vaccinurile?

Vaccinurile împotriva COVID-19 au fost dezvoltate și testate conform tuturor standardelor medicale și științifice, în baza cărora au fost dezvoltate și aprobate toate vaccinurile folosite pe larg. Majoritatea vaccinurilor au fost dezvoltate în colaborare cu instituții internaționale de sănătate și instituții guvernamentale din SUA și UE, astfel s-a asigurat respectarea tuturor rigorilor științifice.

Studiile clinice de **faza 1** au avut loc pe câteva zeci de persoane pentru a testa siguranța vaccinului și dacă acesta generează un răspuns imun. În **faza 2**, vaccinul a fost administrat unor grupe de câteva **sute sau mii de voluntari**, studiindu-se dacă există posibile efecte secundare și cât de bine răspunde sistemul imun al voluntarilor vaccinați. Totodată, începând cu faza 2, **testările clinice au început să se desfășoare în diferite țări și în diferite grupuri de vârstă**, pentru a verifica siguranța și răspunsul imun în diverse grupuri de populație.

În baza **rezultatelor pozitive ale primelor două faze** și după aprobarea de către autoritățile de sănătate publică, companiile au inițiat **faza 3** de testare clinică. Această fază este cea mai importantă, **ea determină eficiența și siguranța unui vaccin** și rezultatele acestei faze stau la baza aprobării vaccinului de către autoritățile internaționale de sănătate. Pentru fiecare vaccin aprobat au avut loc testări clinice de faza 3 pe un număr de 20.000 - 45.000 de voluntari.

21 Cât de sigure sunt vaccinurile?

Toate vaccinurile precalificate de către OMS și aprobate de către autoritățile din SUA și Uniunea Europeană au trecut toate etapele necesare de testare clinică. În cadrul acestor testări, **peste 40.000 de persoane au fost incluse în testările clinice ale fiecărui vaccin** și în cadrul testelor clinice nu au fost înregistrate reacții adverse severe.

Mituri și informații false

✘ Vaccinurile conțin cipuri.

Vaccinurile împotriva COVID-19 nu conțin microcipuri. Această idee se bazează pe o campanie falsă de narațiune și dezinformare, desfășurată în spațiu online.

✘ Vaccinurile nu pot fi calitative și nu sunt sigure pentru că au fost testate prea puțin timp.

Având în vedere că, vaccinurile împotriva COVID-19 au fost elaborate mai rapid decât alte vaccinuri, este firesc ca oamenii să aibă anumite îngrijorări vis-a-vis de siguranța sau calitatea lor. Anume pentru asta, **persoanele care ezită să se vaccineze, trebuie să se informeze din surse sigure, acolo unde informația este prezentată de specialiști** și nu de persoane care nu au studii și competența necesară pentru a discuta pe marginea acestui subiect.

Pentru a răspunde cu argumente la fricile și îngrijorările persoanelor, care ezită să se vaccineze, dar și pentru a informa populația, specialiștii care lucrează de zeci de ani în domeniul vaccinării și au condus numeroase studii, trecând prin toate etapele necesare mai multe vaccinuri, vin cu următoarele precizări:

Studiile de fază III pentru vaccinurile împotriva COVID-19 au fost la fel de mari ca și cele realizate pentru alte vaccinuri, inclusiv zeci de mii de participanți.

Pentru fiecare vaccin nou, datele din aceste studii de fază mare (III) au fost supuse mai multor runde de revizuire de către diferite grupuri independente de experți în imunologie, boli infecțioase, virologie și vaccinologie: studiile sunt codificate, astfel încât producătorii să nu știe cine a primit vaccinul și cine a primit placebo.

Un grup independent de experți monitorizează permanent datele post-vaccinare, pentru a se asigura că participanții la studiu nu înregistrează evenimente adverse.

Odată ce compania transmite datele către Agenția Medicamentului, un comitet consultativ format din experți independenți, numit Comitetul de aprobare a produselor pentru vaccinuri și produse biologice conexe, analizează datele pentru a evalua siguranța și eficacitatea vaccinului. Acest comitet oferă sfaturi înainte ca vaccinul să poată fi acceptat.

Odată ce un vaccin este aprobat, datele sunt supuse unei a treia runde de revizuire, de către încă un comitet de experți. Acest grup, numit Comitetul consultativ pentru practicile de imunizare, analizează datele și face recomandări cu privire la cine ar trebui sau nu ar trebui să primească vaccinul și când.

Vaccinurile mRNA vor distruge ADN-ul uman.

Deoarece ARNm este activ numai în citoplasma unei celule și ADN-ul este localizat în nucleu, **vaccinurile ARNm nu funcționează în același compartiment celular în care este localizat ADN-ul.** Mai mult, ARNm este destul de instabil și rămâne în citoplasma celulară doar pentru o perioadă limitată. **ARNm nu intră niciodată în nucleul unde este localizat ADN-ul,** astfel este imposibil ca să producă anumite modificări ale ADN-ului.

Fii în siguranță: Vaccinează-te împotriva COVID-19.

www.msmps.gov.md

www.vaccinare.gov.md

www.covidinfo.md

Linia Verde:
0 800 12300

<https://vb.me/sanatate>

Această broșură a fost tipărită cu suportul UNICEF și OMS în cadrul Campaniei naționale de vaccinare împotriva COVID-19. Conținutul acestui material ține de responsabilitatea autorilor și nu reflectă în mod necesar viziunea UNICEF și OMS.